

تاریخ کامل ایران

تاریخ ایران قبل از اسلام

(از ایران باستان تا انقراض ساسانیان)

تألیف: حسن میرزا

تاریخ ایران پس از اسلام

(از ظهور اسلام تا انقراض قاجاریه)

تألیف: عباس اقبال آشتیانی

سرشناسه	: پیرنیا، حسن، ۱۳۵۲ - ۱۳۱۴.
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ کامل ایران: تاریخ ایران قبل از اسلام (از ایران باستان تا انقراض ساسانیان) / حسن پیرنیا. تاریخ ایران پس از اسلام (از ظهور اسلام تا انقراض قاجاریه) / عباس اقبال آشتیانی. به کوشش حمید رضا مجدآبادی تهران: پروان، ۱۳۹۵.
مشخصات نشر	: ۱۰۰۰ ص. نقشه.
مشخصات ظاهری	: ۶۰۰۰۰ ریال 978-964-8333-27-5
شابک	: اپنا
وضعیت فهرست نویسی	: کتاب حاضر در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
یادداشت	: ص. [۲۲] - ۳۵۷. تاریخ ایران قبل از اسلام (از ایران باستان تا انقراض ساسانیان) / حسن پیرنیا - ص. ۳۵۸ - ۱۰۰۰. تاریخ ایران پس از اسلام (از ظهور اسلام تا انقراض قاجاریه) / عباس اقبال آشتیانی.
مندرجات	: ایران -- تاریخ
موضوع	: Iran -- History
موضوع	: اقبال آشتیانی، عباس، ۱۲۷۵ - ۱۳۳۴.
شناسه افزوده	: ۱۳۹۵ ۲ت ۹پ/الف DSR1۰۹
رده بندی کنگره	: ۹۵۵
رده بندی دیویی	: ۴۳۱۸.۴
شماره کتابشناسی ملی	

تاریخ کامل ایران

دییف حسن پیرنیا - عباس اقبال آشتیانی
به کوشش حمید رضا مجدآبادی

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

شمارگان: ۰۰۰ جلد

ناظر فنی: مسعود اسدی

لیتوگرافی: مهرشاد

چاپ: نقش رنگ پنجم

صحافی: نوین تجلید

قطع: وزیری با کاغذ تحریر

قیمت: با قاب طلاکوب ۶۰۰۰۰ تومان

انتشارات پروان: تهران، میدان انقلاب، خیابان لبافی نژاد، مابین اردیبهشت و کارگر جنوبی، شماره ۲۶۶، واحد ۱

تلفن: ۶۶۴۱۱۹۹۹ / ۶۶۹۵۹۴۵۴ / ۶۶۹۵۶۵۶۳

وب سایت: www.ttbook.ir - ایمیل: nashrpervan@yahoo.com

سامانه پیام کوتاه: ۰۲۱۶۶۹۵۶۵۶۳

مرکز کپی برداری بر مغل از طرح روی جلد مثال بیکرد قانونی می باشد.
کهر متون کلامی و مسموی این اثر متعلق به انتشارات پروان می باشد.

فهرست

تاریخ ایران قبل از اسلام

یونان قدیم

۴۳	اکدی‌ها و سلسله سامی
۴۴	قوت یافتن سومر
۴۴	انقراض دولت سومری به دست عیلامی‌ها
۴۶	کارهایی که سومری‌ها برای بشر کرده‌اند
۴۶	اوضاع عیلام
۴۷	عیلام از ۲۲۲۵ تا ۷۴۵ ق.م.
۴۷	بزرگ‌ترین بابل
۴۷	سلسله اول
۴۸	سلسله سوه یا کاشی
۴۹	سلسله چرم یا پاش
۴۹	سلسله ششم یا بزی
۵۰	عیلام از ۷۴۵ تا ۴۵ ق.م.
۵۲	عهد سوم - آسور جدید
۵۲	جنگ‌های آسور با عیلام
۵۳	آسور بانپیال و جنگ‌های او
۵۵	انقراض عیلام
۵۶	خاتمه

تاریخ آریانه‌های ایرانی

۵۹	مقدمه
۵۹	یونانی‌های قدیم که راجعه تاریخ ایران آثاری از خود گذاشته‌اند

مقدمه

۲۳	شکل جغرافیایی فلات ایران
۲۴	نژادها: نژاد سفید پوست، مردمان هندواروپایی
۲۴	آریان‌ها و شعبه ایرانی آنها
۳۰	آمدن آریان‌ها به فلات ایران
۳۲	مذهب آریان‌ها و اخلاق آنها
۳۳	خانواده، طبقات، شکل حکومت

مختصری از تاریخ عیلام

۳۷	مقدمه
۳۷	حدود عیلام
۳۸	نژاد
۳۸	زبان
۳۹	خط
۳۹	مذهب
۳۹	شهر شوش
۴۰	تقسیم گذشته‌های عیلام
۴۱	عیلام از زمان قدیم تا ۲۲۲۵ ق.م.
۴۱	سومری‌ها و اکدی‌ها
۴۲	مذهب
۴۲	پاتسی‌های سومری

باب اول: دوره مادی

۱۱۰	دهم - اردشیر سوم	۶۳	مقدمه
۱۱۱	یازدهم - ارشک	۶۵	فصل اول: شاهان ماد
۱۱۲	دوازدهم - داریوش سوم	۶۵	ذیآکو و تأسیس دولت ماد
	فصل دوم: قشون کشی اسکندر به ایران و انقراض	۶۶	فرورتیش
۱۱۳	سلسله هخامنشی	۶۶	هووخشتر
۱۱۳	مقدمه	۶۸	لیدیته
۱۱۴	جنگ گرانیک	۷۰	ایختوویگو
۱۱۵	جنگ ایستوس (۳۳۳ ق.م)	۷۱	فصل دوم: تمدن مادی
۱۱۷	جنگ گوگامل		

باب دوم: دوره اول پارسی ها

۱۲۰	فصل سوم: تمدن ایران در دوره هخامنشی	۷۴	مقدمه
۱۲۰	وسعت دولت هخامنشی	۷۶	فصل اول: شاهان هخامنشی
۱۲۰	تشکیلات	۷۶	اول - کوروش بزرگ
۱۲۱	داوری و مجازات ها	۷۶	خروج برایختوویگو
۱۲۲	سپاه	۷۷	تسخیر لیدیته
۱۲۳	مذهب	۷۹	تسخیر مستعمرات یونانی در آسیای صغیر
۱۲۵	طبقات	۸۰	تسخیر ممالک شرقی
۱۲۶	صنایع	۸۱	تسخیر بابل
۱۲۸	آثار دوره هخامنشی	۸۱	خصال کوروش
۱۲۸	پاسارگاد	۸۲	دوم - کمبوجیه
۱۲۹	تخت مشید	۸۷	واقعه بردیای دروغی
۱۲۹	نقش رستم	۸۹	سوم - داریوش اول - بزرگ
۱۳۰	شوس	۹۱	تشکیلات داریوش
۱۳۱	سرویس و فوژ آباد	۹۳	تسخیر پنجاب و سند
۱۳۱	زبان و خط	۹۴	لشکر کشی به اروپا - تسخیر تراکیه و مقدونی
۱۳۲	کتیبه ها	۹۵	جنگ با یونان

باب سوم: دوره مقدونی - ایرانی - اسکندر و

سلوکی ها

	فصل اول: فتوحات اسکندر بعد از فوت	۱۰۳	جهات عدم پیشرفت ایران در این جنگ
۱۳۵	داریوش سوم	۱۰۴	خصایل خشیارشا
۱۳۵	تسخیر ممالک شرقی ایران	۱۰۵	پنجم - اردشیر اول / ارت خشتر
۱۳۶	سفر جنگی به هند	۱۰۶	ششم - خشیارشای دوم
۱۳۷	مراجعت اسکندر به ایران و فوت او	۱۰۶	هفتم - سغدیانس
	فصل دوم: طرز رفتار اسکندر - کارهای او	۱۰۶	هشتم - داریوش دوم
۱۳۸		۱۰۷	نهم - اردشیر دوم / ارت خشتر

فصل سوم.....	۱۴۱	اشک‌های ۲۴ و ۲۵: بلاش دوم و بلاش سوم ۱۶۵
جانشیان اسکندر - سلوکی‌ها.....	۱۴۱	اشک ۲۶: بلاش چهارم..... ۱۶۵
		اشک ۲۷ و ۲۸: بلاش پنجم و اردوان پنجم ۱۶۶
		فصل دوم: اوضاع ایران در دوره پارتی‌ها..... ۱۶۸
فصل اول: پارتی‌ها و شاهان اشکانی.....	۱۴۴	تمدن اشکانی..... ۱۶۸
پارت یعنی خراسان کنونی.....	۱۴۴	بسط دولت اشکانی..... ۱۶۸
اشک ۱: آژشک اول.....	۱۴۵	تشکیلات دولت اشکانی..... ۱۶۸
اشک ۲: تیرداد اول.....	۱۴۵	مذهب..... ۱۶۹
اشک ۳: آزدوان اول.....	۱۴۶	زبان و خط..... ۱۷۰
اشک ۴: بابیت.....	۱۴۶	صنایع و فنون..... ۱۷۱
اشک ۵: فرهاد اول.....	۱۴۶	تجارت..... ۱۷۲
اشک ۶: مهرداد اول (۱۷۰-۱۳۸ ق.م.).....	۱۴۶	مسکوکات..... ۱۷۳
اشک ۷: فرهاد دوم.....	۱۴۷	مذاهب خارجه..... ۱۷۴
اشک ۸: اردوان دوم.....	۱۴۸	نتیجه..... ۱۷۴
اشک ۹: مهرداد دوم/بزرگ.....	۱۴۸	
ارمنستان.....	۱۴۹	
آسیای صغیر ۱۵۰.....		
نخستین ارتباط ایران با روم.....	۱۵۰	
اشک ۱۰: سَنَدروگ.....	۱۵۰	
اشک ۱۱: فرهاد سوم (۶۹-۶۰ ق.م.).....	۱۵۱	
اشک ۱۲: آزد اول (۵۵-۳۷ ق.م.).....	۱۵۲	
خرّان و ماراثن.....	۱۵۵	
اشک ۱۴: فرهاد چهارم.....	۱۵۵	
جنگ دوم با روم.....	۱۵۵	
جنگ سوم با روم.....	۱۵۷	
ارمنستان.....	۱۵۸	
اشک ۱۵: فرهاد پنجم.....	۱۵۹	
اشک ۱۶: آزد دوم.....	۱۵۹	
اشک ۱۷: وانان.....	۱۵۹	
اشک ۱۸: اردوان سوم.....	۱۵۹	
اشک‌های ۱۹، ۲۰، ۲۱: واردان، گودرز، وانان دوم.....	۱۶۰	
اشک ۲۲: بلاش اول.....	۱۶۰	
تاجگذاری تیرداد در روم.....	۱۶۲	
بلاش، پاکر دوم، آزدوان چهارم.....	۱۶۳	
اشک ۲۳: خسرو (۱۰۷-۱۳۳ م.).....	۱۶۳	
		باب پنجم: دوره دوم پارسی‌ها
		فصل اول: شاهان ساسانی
مقدمه.....	۱۷۵	
اول: اردشیر اول (آرت خَشْتَر).....	۱۷۵	
دوم: شاپور اول (شاه پُوهر).....	۱۷۸	
جنگ اول با روم.....	۱۷۸	
جنگ دوم با روم.....	۱۷۸	
کارهای شاپور اول و هخامنش.....	۱۸۰	
سوم: هرمز اول (هرمز).....	۱۸۱	
چهارم: بهرام اول (بهرام).....	۱۸۱	
پنجم: بهرام دوم (بهرام).....	۱۸۱	
ششم: بهرام سوم (بهرام).....	۱۸۲	
هفتم: نرسی (نرسی).....	۱۸۲	
هشتم: هرمز دوم (آذَرَنَرْمَزْد).....	۱۸۴	
نهم: آذرنرسی (آذَرَنَرْمَزْد).....	۱۸۴	
دهم: شاپور دوم (شاه پُوهر) / بزرگ.....	۱۸۴	
جنگ اول با روم.....	۱۸۵	
جنگ دوم با روم (۳۵۹-۳۶۳ م.).....	۱۸۵	
یازدهم: اردشیر دوم (آرت خَشْتَر).....	۱۸۸	
دوازدهم: شاپور سوم (شاه پور).....	۱۸۹	
سیزدهم: بهرام چهارم (بهرام).....	۱۸۹	

بیست و ششم الی سی و چهارم: زمان هرج و مرج	۲۱۵	چهاردهم: یزدگرد اول (یزدکرت)	۱۹۰
سی و پنجم: یزدگرد سوم (یزدکرت)	۲۱۶	پانزدهم: بهرام پنجم (گور)	۱۹۱
نهضت عرب به طرف ایران	۲۱۷	جنگ با روم شرقی	۱۹۲
مقدمه	۲۱۷	شانزدهم: یزدگرد دوم (یزدکرت)	۱۹۳
جنگ ذوقار	۲۱۸	هفدهم: هرمز سوم (أسوهرمز)	۱۹۳
جنگ زنجیر	۲۱۹	هیجدهم: فیروز اول (پیروز)	۱۹۴
جنگ تِل (۱۳ هجری)	۲۱۹	جنگ‌های هیاطله	۱۹۴
جنگ قادسیه و تصرف مداین (۱۴ هجری)	=	نوزدهم: بلاش (ولگاش)	۱۹۶
۶۳۶م.)	۲۲۰	بیستم: قباد اول (کوات)	۱۹۶
جنگ جلواء	۲۲۲	پیدایش مزدک، خلع قباد و بازگشت او به سلطنت	۱۹۷
جنگ نهاوند (۲۱ هجری = ۶۴۲م.)	۲۲۳	جنگ با بیزانس	۱۹۷
تسخیر ایالات ایران و فوت یزدگرد	۲۲۳	جنگ دوم با بیزانس	۱۹۸
سلسله ساسانی پس از فوت یزدگرد	۲۲۴	مزدکی‌ها	۱۹۹
ایران پس از جنگ نهاوند	۲۲۵	بیست و یکم: خسرو اول و بیروان عادل	۲۰۰
		(خسرواوانوشک ربه)	۲۰۰
		سیاست داخلی	۲۰۰
		سیاست خارجه	۲۰۱
		جنگ اول با بیزانس	۲۰۲
		جنگ برای لازیکا	۲۰۳
		جنگ با هیاطله	۲۰۴
		جنگ با خزرها	۲۰۴
		دست نشاندگی یمن	۲۰۵
		جنگ با ترک‌ها	۲۰۵
		جنگ سوم با بیزانس (۵۷۲-۵۷۹م.)	۲۰۶
		خصال انوشیروان	۲۰۷
		بیست و دوم: هرمز چهارم (أهورمزد)	۲۰۸
		بیست و سوم: خسرو دوم معروف به خسرو پرویز	
		(خسرواوانوشک ربه)	۲۰۹
		جنگ‌های خسرو پرویز با بیزانس	۲۱۰
		جنگ‌های هرقل	۲۱۱
		محاصره قسطنطنیه	۲۱۲
		جنگ دشتگرد (در سال ۶۲۷م.)	۲۱۲
		خلع و قتل خسرو پرویز	۲۱۳
		خصایل خسرو پرویز	۲۱۳
		بیست و چهارم: قباد دوم (کوات)	۲۱۴
		بیست و پنجم: اردشیر سوم (آرت خِشتر)	۲۱۵

مبحث دوم: مذاهب در دوره ساسانی

مذهب زرتشتی	۲۳۷
زمان پیدایش زرتشت	۲۳۷
زندگی زرتشت	۲۳۸
آیین زرتشت	۲۳۹
مذهب مانی	۲۴۱

۲۷۴	۱- عرب بائده	۲۴۳	مذهب مزدک
۲۷۵	۲- عرب قحطانیه	۲۴۳	قسمت دوم: مهرپرستی / میثر (مهر)
۲۷۶	ملوک خمیر	۲۴۴	مذهب عیسوی و بودایی
۲۷۶	سیل غرم	۲۴۴	مذهب عیسوی
۲۷۷	استیلای حبشه بر یمن	۲۴۵	مذهب بودایی
۲۷۹	قبایل کهلان	۲۴۶	معتقدات آریان‌های ایرانی از نظر تاریخ
۲۷۹	مناذره		

مبحث سوم: اخلاق - مجازاتها

۲۸۱	غسانه	۲۴۷	اخلاق
۲۸۲	ملوک کنده	۲۴۸	مجازات‌ها
۲۸۲	۳- عرب اسماعیلیه یا مستعربه		
۲۸۳	قُرَیش		
۲۸۳	آداب و ادیان عرب قبل از ظهور اسلام		مبحث چهارم: زبان کتب، پهلوی، ادبیات، خط، تاریخ
۲۸۶	سدانت کعبه و قریش		

فصل دوم: ظهور اسلام

۲۸۸	سیرت حضرت رسول	۲۵۰	زبان - کتب پهلوی
۲۸۸	ابتدای امر پیغمبر اسلام	۲۵۱	ادبیات
۲۸۹	۴- مکتب پیغمبر اسلام	۲۵۲	خط دوره ساسانی
۲۸۹	دعوت قریش به اسلام	۲۵۲	تاریخ
۲۹۰	اسلام حمزه و عمر بن الخطاب		
۲۹۱	مهاجرین و انصار		
۲۹۳	هجرت رسول خدا از مکه به یثرب		
۲۹۴	غزوه بدر کبیر		
۲۹۶	غزوه احد		
۲۹۷	غزوه خندق		
۲۹۸	فتح مکه در سال هشتم هجرت		
۳۰۰	غزوه تبوک در سال نهم هجرت		
۳۰۰	وفات حضرت رسول در سال یازدهم هجرت		

خاتمه

۲۶۰	یک نظر اجمالی به چهارده قرن ایران باستان
۲۶۰	کارهایی که آریان‌های ایرانی برای تمدن بشر کرده‌اند

فصل سوم: خلفای راشدین (۱۱ تا ۴۱ هجرت)

۳۰۲	مسأله خلافت
۳۰۳	خلافت ابوبکر (۱۱-۱۳ هجرت)
۳۰۳	لشکرکشی به ایران و شام
۳۰۴	خلافت عمر بن الخطاب (۱۳-۲۳ هجرت)
۳۰۵	فتح ایران
۳۰۷	واقعه جسر (رمضان سال ۱۳)

قسمت اول - تاریخ اسلام

فصل اول: عربستان و قوم عرب

۲۶۷	خزیره العرب
۲۷۲	تقسیمات عربستان
۲۷۳	قوم عرب

۳۴۶	تجزیه دولت عرب	۳۰۸	واقعه نخیله در سال ۱۴
۳۴۷	خلافت امین (۱۹۳-۱۹۸)	۳۰۸	جنگ قادسیه در سال ۱۴
۳۴۸	خلافت مأمون (۱۹۸-۲۱۸)	۳۱۰	فتح مداین در سال ۱۶
۳۵۰	خلافت معتصم (۲۱۸-۲۲۷)	۳۱۱	فتح الفتوح نهاوند در سال ۲۱
۳۵۱	خلفای دیگر	۳۱۳	فتوح شام
۳۵۲	وائق (۲۲۷-۲۳۲)	۳۱۴	فتح مصر در ۱۹ و ۲۰
۳۵۲	متوکل (۲۳۲-۲۴۷)	۳۱۵	قتل عمر در ذی الحجه سال ۲۳
۳۵۳	معتضد (۲۴۷-۲۵۹)	۳۱۵	خلافت عثمان (۲۳-۲۵ هجرت)
۳۵۳	معتضد (۲۷۹-۲۸۱)	۳۱۵	هلاک یزدگرد سوم و انقراض سلسله ساسانی در سال ۳۱
۳۵۳	ناصر (۵۷۵-۶۲۲)	۳۱۶	شوریدن مسدین بر عثمان و قتل او در سال ۲۵
۳۵۴	مستنصر (۶۲۳-۶۴۰)	۳۱۸	خلافت علی بن ابی طالب (۲۵-۴۰ هجرت)
۳۵۴	مستعصم (۶۴۰-۶۵۶)	۳۲۰	واقعه جمل در سال ۳۶
۳۵۵	اسامی خلفای عباسی و زمان خلافت هر یک	۳۲۱	واقعه صفین در سال ۳۷

قسمت دوم: تاریخ ایران بعد از اسلام

۳۵۷	مقدمه	۳۲۲	شیعه و خوارج
		۳۲۴	قتل حضرت علی در رمضان سال ۴۰
		۳۲۴	خلافت امام حسن (۴۰-۴۱ به مدت پنج ماه)
		۳۲۸	اسامی و مدت خلافت خلفای راشدین

فصل اول: طاهریان و علویان طبرستان

۳۵۹	الف - طاهریان (۲۰۶-۲۵۹)	۳۱۷	وقایع داخلی
۳۵۹	۱- طاهر بن حسین (۲۰۶-۲۰۷)	۳۲۸	واقعه مرج راهط و خلافت آل مروان
۳۶۰	خوارج	۳۳۱	وقایع خارجی
۳۶۱	۲- طاهر بن طاهر (۲۰۷-۲۱۳)	۳۳۵	اسامی و مدت خلافت امویان
۳۶۱	۳- طاهر بن طاهر (۲۱۳-۲۳۰)		
۳۶۱	۴- طاهر بن طاهر (۲۳۰-۲۴۸)		
۳۶۲	۵- محمد بن طاهر (۲۴۸-۲۵۹)		

فصل پنجم: خلافت بنی عباس (۱۳۲-۶۵۶ هجری)

۳۶۲	اسامی امرای طاهریان و زمان امارت هر یک	۳۳۶	بنی امیه و موالی
۳۶۳	ب - علویان طبرستان (۱۰۰-۳۰۶)	۳۳۸	قیام شیعیان آل عباس
۳۶۳	۱- حسن بن زید داعی سیر (۲۵-۲۷)	۳۳۹	جنگ زاب در جمادی الثانی ۱۳۲
۳۶۶	۲- محمد بن زید داعی (۲۷۰-۲۸۱)	۳۴۰	خلافت سفاح (۱۳۲-۱۳۶)
۳۶۷	۳- حسن بن علی ناصر کبیر (۳۰۱-۳۰۴)	۳۴۱	بنی عباس و علویان
۳۶۹	۴- حسن بن قاسم داعی صغیر (۳۰۴-۳۱۶)	۳۴۱	خلافت ابوجعفر منصور (۱۳۶-۱۵۸)
	اسامی سادات علوی طبرستان و زمان امارت هر یک		خلافت مهدی (۱۵۸-۱۶۹) و خلافت هادی (۱۶۹-۱۷۰)
۳۷۲		۳۴۲	

فصل دوم: دیالمه آل زیار (۳۱۶-۴۳۳)

۳۷۳	سرزمین دیلم	۳۴۳	خلافت هارون الرشید (۱۷۰-۱۹۳)
		۳۴۴	احوال برامکه

- ۱- مرداویج بن زیار (۳۱۶-۳۲۳) ۳۷۴
- قیام مرداویج در ۳۱۶ ۳۷۴
- مرداویج و علی بن بویه ۳۷۷
- قتل مرداویج در ۳۲۳ ۳۷۹
- ۲- وشمگیر بن زیار (۳۲۳-۳۵۷) ۳۷۹
- قتل ماکان در ۳۲۹ ۳۸۰
- وشمگیر و پسران بویه ۳۸۲
- مرگ وشمگیر در ۳۵۷ ۳۸۳
- ۳- بهستون بن وشمگیر (۳۵۷-۳۶۶) ۳۸۳
- ۴- شمس المعالی قابوس بن وشمگیر (۳۶۶-۴۰۳) ۳۸۴
- قتل قابوس در ۴۰۳ ۳۸۶
- ۵- فلک المعالی مزچهر (۴۲۳-۴۳۸) ۳۸۸
- ۶- نوشیروان بن فلک المعالی (۴۳۸-۴۳۵) ۳۸۹
- شاهزادگان دیگر آل زیار ۳۹۰
- اسامی امرای زیاری و زمان حاکمیت ۳۹۱
- فصل سوم: دیالمه آل بویه (۳۲۰-۴۷۰)**
- پسران بویه ماهیگیر ۳۹۲
- اوضاع دربار خلافت مقارن ظهور آل بویه ۳۹۳
- فتح اهواز به دست آل بویه در ۳۲۶ ۳۹۷
- اوضاع بغداد مقارن فتح آن به دست احمد بن بویه ۳۹۸
- فتح بغداد و عراق به دست احمد بن بویه ۳۳۴-۳۳۷ ۴۰۱
- مرگ عمادالدوله و امارت عضدالدوله در ۳۳۸ ۴۰۴
- تقسیم ممالک آل بویه ۴۰۵
- الف - دیالمه فارس (۳۳۸-۴۴۷) ۴۰۷
- ۱- عضدالدوله بن رکن الدوله (۳۳۸-۳۷۲) ۴۰۷
- وفات عضدالدوله در ۳۷۲ ۴۰۹
- ۲- شرف الدوله (۳۷۲-۳۷۹) ۴۰۹
- ۳- بهاء الدوله (۳۷۹-۴۰۳) ۴۱۱
- ۴- سلطان الدوله (۴۰۳-۴۱۵) ۴۱۲
- ۵- ابوالکاجار مرزبان (۴۱۵-۴۴۰) ۴۱۳
- ۶- ملک رحیم (۴۴۰-۴۴۷) ۴۱۵
- ب - دیالمه عراق و خوزستان و کرمان ۴۱۶
- در عراق و اهواز و کرمان ۴۱۶
- در عراق فقط یا در عراق و فارس با هم ۴۱۷
- در کرمان فقط یا در کرمان و فارس با هم ۴۱۷
- ج - دیالمه ری و همدان و اصفهان ۴۱۷
- ۱- مؤیدالدوله (۳۶۶-۳۷۳) ۴۱۸
- ۲- فخرالدوله (۳۶۶-۳۸۷) ۴۱۸
- ۳- مجدالدوله (۳۸۷-۴۲۰) ۴۲۰
- ۴- شمس الدوله (۳۸۷-حدود ۴۱۲) ۴۲۲
- ۵- سماء الدوله (حدود ۴۱۲-۴۱۴) ۴۲۲
- اسامی امرای آل بویه و زمان امارت هر یک ۴۲۲
- ب - دیالمه عراق و خوزستان و کرمان ۴۲۳
- فصل چهارم: صفاریان (۲۴۷-۳۹۳)**
- سیستان پیش از قیام یعقوب ۴۲۵
- ابتدای خلافت یعقوب ۴۲۶
- ۱- یعقوب بن لیث (۲۴۷-۲۶۵) ۴۲۸
- محاربات یعقوب با مخالفین داخلی ۴۲۸
- فتح هرات ۴۲۹
- ستیلای یعقوب بر کرمان و فارس در ۲۵۵ ۴۳۰
- فتح کابل در ۲۵۶ ۴۳۱
- فتح یشار و انقراض طاهریان در ۲۵۹ ۴۳۲
- جنگ یعقوب با خلیفه در ۲۶۲ ۴۳۳
- مرگ یعقوب در ۲۶۵ ۴۳۵
- ۲- عمرو بن لیث (۲۶۵-۲۸۷) ۴۳۷
- نزاع عمرو و علی ۴۳۷
- لشکرکشی عمرو به فارس در ۲۶۰ ۴۳۹
- داستان عمرو با رافع بن هرثمه و مال خلیفه ۴۴۰
- جنگ عمرو با اسماعیل سامانی و دستگیری او در سال ۲۸۷ ۴۴۴
- قتل عمرو در سال ۲۸۹ ۴۴۵
- ۳- ابوالحسن طاهربن محمد بن عمرو بن لیث (۲۸۷-۲۹۶) ۴۴۶
- ۴- لیث بن علی بن لیث (۲۹۶-۲۹۸) ۴۴۷
- ۵- ابوعلی محمد بن علی بن لیث ۴۴۸
- (محرّم ۲۹۸ - ذی الحجه ۲۹۸) ۴۴۸
- امیرزادگان دیگر صفاری ۴۴۸

اسامی امرای صفاری و زمان امارت هر یک ۴۵۱	۲- سلطان محمد بن محمود (از ربیع الآخر تا شوال ۴۲۱) ۴۹۲
۳- سلطان مسعود بن محمود (۴۲۱-۴۳۲) ۴۹۳	لشکرکشی‌های سلطان مسعود ۴۹۳
۱- اسماعیل بن احمد، امیر عادل (۲۷۵-۳۰۱) ۴۵۳	سلطان مسعود و ترکمانان غز و سلجوقی ۴۹۶
۲- ابونصر احمد بن اسماعیل (۳۰۱-۳۰۵) ۴۵۶	مرگ سلطان مسعود در ۴۳۲ ۵۰۱
۳- نصر بن احمد (۳۰۱-۳۳۱) ۴۵۷	۴- سلطان مودود بن مسعود (۴۳۲-۴۴۱) ۵۰۱
کشورگشایی امیرنصر و وقایع خارجی دوره امارت او ۴۶۰	۵ و ۶- علی بن مسعود و مسعود بن مودود ۵۰۲
۴- نوح بن نصر (۳۳۱-۳۴۳) ۴۶۲	(دو ماه از رجب تا رمضان ۴۴۱) ۵۰۲
۵- ابوالفوارس عبدالملک بن نوح (۳۴۳-۳۵۰) ۴۶۴	۷- عبدالرشید بن محمود بن سبکتگین (۴۴۱-۴۴۴) ۵۰۲
۶- ابوصالح منه ربن نوح (۳۵۰-۳۶۶) ۴۶۵	۸- فرخزاد بن مسعود بن محمود (۴۴۴-۴۵۱) ۵۰۳
۷- ابوالقاسم نوح بن منصور (۳۶۶-۳۸۷) ۴۶۷	۹- ظهیرالدوله ابراهیم برادر فرخزاد (۴۵۱-۴۹۲) ۵۰۳
مقدمات انقراض دولت سامانی ۴۶۹	۱۰- علاءالدوله مسعود بن ابراهیم (۴۹۲-۵۰۹) ۵۰۴
۸- ابوالحارث منصور بن نوح (۳۸۷-۳۸۹) ۴۷۲	۱۱- ارسلان شاه پسر مسعود سوم (۵۰۹-۵۱۱) ۵۰۴
۹- ابوالفوارس عبدالملک بن نوح (از ۳۸۹ تا ۱۰ ذی القعدة ۳۸۹) ۴۷۳	۱۲- یمین‌الدوله بهرام‌شاه بن مسعود (۵۱۱-۵۴۸) ۵۰۵
انقراض دولت سامانی در ۳۸۹ ۴۷۱	۱۳- آج‌الدوله خسرو شاه بن بهرام‌شاه (۵۴۸-۵۵۵) ۵۰۶
نظری به وضع اداری و طرز حکومت سامانیان ۴۷۴	۱۴- سراج‌الدوله خسرو ملک بن خسرو شاه (۵۵۵-۵۸۱) ۵۰۷
اسامی امرای سامانی و زمان امارت هر یک ۴۷۸	اسامی امرای غزنویان و زمان امارت هر یک ۵۰۷

فصل ششم: غزنویان (۳۵۱-۵۸۲)

ابتدای امر غزنویان ۴۷۹	فصل هفتم: سلاطین غز (۵۰۳-۶۱۲)
ابوالقاسم محمود بن سبکتگین (۳۸۷-۴۲۱) ۴۸۱	غور و جبال و فیروزکوه ۵۰۸
نزاع محمود و اسماعیل ۴۸۱	اصل و نسب غوریان ۵۰۸
قیام امیر منتصر سامانی ۴۸۱	۱- سیف‌الدین سوری (۴۴۳-۵۴۴) ۵۱۰
محاربات محمود با خلف بن احمد سیستانی ۴۸۲	۲- علاءالدین حسین جهانسوز (۵۴۴-۵۵۶) ۵۱۰
سلطان محمود و خانیان ترکستان ۴۸۳	۳- سیف‌الدین محمد بن علاءالدین حسین (۵۵۶-۵۵۸) ۵۱۲
فتح خوارزم و جرجانه در ۴۰۷-۴۰۸ ۴۸۴	۴- غیاث‌الدین ابوالفتح محمد بن سام (۵۵۸-۵۹۹) ۵۱۲
غزوات محمود در هندوستان از ۳۹۲ تا ۴۱۶ ۴۸۵	
فتح ری و اصفهان در ۴۲۰ ۴۸۸	
وفات سلطان محمود در ۴۲۱ ۴۸۹	

- غوریان و خوارزمشاهیان ۵۱۳
- ۵- معزالدین محمد بن سام (۵۹۹-۶۰۲) ۵۱۵
- فتح هندوستان از ۵۷۱ تا ۶۰۲ ۵۱۵
- قتل سلطان معزالدین غوری در ۶۰۲ ۵۱۸
- ۶- غیاثالدین محمود بن غیاثالدین محمد (۶۰۲-۶۰۷) ۵۱۹
- ۷و۸- بهاءالدین سام و علاءالدین اتسز (۶۰۷-۶۱۰) ۵۲۰
- ۹- علاءالدین محمد بن شجاعالدین علی (۶۱۰-۶۱۲) ۵۲۰
- اسامی نوک و ایام امارت هریک ۵۲۱
- فصل هشتم: سلاطین سلجوقی (۴۲۹-۵۹۰)**
- اصل و نسب سلاجقه ۵۲۲
- ۱- رکنالدین ابوطالب طغرل بن بکتاتیلین سلجوق (۴۲۹-۴۵۵) ۵۲۴
- فتح گرگان و طبرستان ۴۳۳ ۵۲۴
- فتح خوارزم و ری و همدان در ۴۳۴ ۵۲۵
- طغرل و دیلمه کاکویه و آل بویه ۵۲۵
- اوضاع دارالخلافه و آذربایجان و الجزیره مقارن استیلای طغرل ۵۲۹
- دفعه فتنه بساسیری در ۴۵۱ ۵۳۱
- وفات طغرل اول در ۴۵۵ ۵۳۲
- ۲- عضدالدوله محمد البارسلان بن جغری (۴۵۵-۴۶۵) ۵۳۳
- قتل عمیدالملک در ذی الحجه ۴۵۶ ۵۳۳
- فتوحات البارسلان ۵۳۴
- فتح ارمنستان و قسمتی از گرجستان و ایخانز در ۴۵۶ ۵۳۴
- فتوحات البارسلان در طرف مشرق ۵۳۶
- فتح ملارگرد در سال ۴۶۳ ۵۳۷
- قتل البارسلان در دهم ربیع الاول ۴۶۵ ۵۳۸
- ۳- جلالالدین ابوالفتح حسن ملکشاه (۴۶۵-۴۸۵) ۵۳۹
- فتوحات ملکشاه ۵۳۹
- فتح انطاکیه در سال ۴۷۷ ۵۴۰
- فتح حلب در ۴۷۹ ۵۴۱
- فتح ماوراءالنهر در سال ۴۸۲ ۵۴۱
- اسماعیلیه و ظهور دعوت جدید ۵۴۲
- قتل خواجه نظامالملک در دهم رمضان ۴۸۵ ۵۴۴
- مرگ ملکشاه در نیمه شوال ۴۸۵ ۵۴۷
- ۴- رکنالدین ابوالمظفر برکیارق (۴۸۵-۴۸۹) ۵۴۸
- محاربات برکیارق با مدعیان سلطنت ۵۴۹
- قیام محمد بن ملکشاه بر برکیارق ۵۵۱
- وفات برکیارق ۵۵۳
- تجزیه دولت سلجوقی ۵۵۴
- ۵- غیاثالدین ابوشجاع محمد (۴۹۸-۵۱۱) ۵۵۴
- سلطان محمد و اسماعیلیه ۵۵۵
- وفات سلطان محمد در ۲۴ ذی الحجه ۵۱۱ ۵۵۷
- ۶- سلطان معزالدین ابوالخارص احمد سنجر (۵۱۱-۵۵۲) ۵۵۷
- الف - دوره امارت سنجر (۴۹۰-۵۱۱) ۵۵۸
- لشکرکشی سنجر به ماوراءالنهر ۵۵۹
- فتح غزنین در ۲۰ شوال ۵۱۱ ۵۶۰
- ب - دوره سلطنت سنجر (از ذی الحجه ۵۱۱ تا ربیع الاول ۵۵۲) ۵۶۰
- جنگ ساوه ۱۲ جمادی الاولی ۵۱۳ ۵۶۰
- لشکرکشی دوم سنجر به ماوراءالنهر در ۵۲۴ ۵۶۲
- تأسیس دولت های قاجانی و خوارزمشاهی ۵۶۲
- جنگ اول بین سنجر و پرواسر در ربیع الاول ۵۳۳ ۵۶۴
- جنگ قطوان در ۱۳۶ ۵۶۴
- لشکرکشی های سنجر به خوارزم در ۵۳۸ و ۵۴۲ ۵۶۶
- فتنه غز در ۵۴۸ ۵۶۶
- وفات سلطان سنجر در ۱۴ ربیع الاول ۵۵۲ ۵۶۸
- اوضاع خراسان پس از مرگ سنجر ۵۶۹
- ۷- مغیثالدین ابوالقاسم محمود بن محمد (۵۱۱-۵۲۵) ۵۷۰
- جنگ محمود با گرجیان در سال ۵۱۷ ۵۷۱
- جنگ محمود با مستر شد خلیفه در ۵۱۲ ۵۷۲
- ۸- غیاثالدین داود بن محمود (شوال ۵۲۵ - جمادی الاخر ۵۲۶) ۵۷۳

- ۹- رکن‌الدین ابوطالب طغرل بن محمد (جمادی‌الآخر ۵۲۶ - محرم ۵۲۹) ۵۷۳
- جنگ بین سنجر و مسعود در ۸ رجب ۵۲۶ ۵۷۳
- ۱۰- غیاث‌الدین ابوالفتح مسعود بن محمد (۵۲۹-۵۴۷) ۵۷۴
- قتل مسترشد در ۱۸ ذی‌القعدة ۵۲۹ و راشد در ۲۵ رمضان ۵۳۲ ۵۷۴
- مرگ مسعود در اول رجب ۵۷۵
- ۱۱- معزالدین ابوالفتح ملکشاه بن محمود (رجب ۵۴۷-ذی‌القعدة ۵۴۷) ۵۷۶
- ۱۲- غیاث‌الدین ابوشجاع محمد بن محمود بن محمد (۵۴۷-۵۵۱) ۵۷۶
- ۱۳- غیاث‌الدین ابوالفتح سلیمان شاه بن سلطان محمد (۵۵۴-۵۵۶) ۵۷۷
- ۱۴- رکن‌الدین المظفر ارسلان‌شاه بن طغرل (۵۵۶-۵۷۱) ۵۷۷
- ۱۵- رکن‌الدین ابوطالب طغرل بن ارسلان‌شاه (۵۷۱-۵۹۰) ۵۷۸
- قتل طغرل سوم و انقراض سلجوقیان ۵۸۰
- اسامی سلاطین سلجوقی و زمان هر یک ۵۸۱
- ۱- سلاجقه بزرگ ۵۸۱
- ۲- سلاجقه عراق ۵۸۲
- ب - خوارزمشاهیان (۴۹۰-۶۲۸) ۵۸۹
- ۱- قطب‌الدین محمد بن انوشکین (۴۹۰-۵۲۲) ۵۸۹
- ۲- علاءالدوله ابوالمظفر اتسز بن قطب‌الدین محمد (۵۲۲-۵۵۱) ۵۸۹
- ۳- تاج‌الدین ابوالفتح ایل‌ارسلان بن اتسز (۵۵۱-۵۶۷) ۵۹۱
- ۴- جلال‌الدین محمود سلطان‌شاه بن ایل‌ارسلان (رجب ۵۶۷ - ربیع‌الآخر ۵۶۸) ۵۹۲
- ۵ - علاء‌الدین تکش بن ایل‌ارسلان (۵۶۸-۵۹۶) ۵۹۲
- قتل مؤید آی‌آبه در نهم ذی‌الحجه ۵۶۹ ۵۹۲
- کشمکش بین سلطان‌شاه و تکش ۵۹۳
- لشکرکشی‌های تکش خوارزمشاه ۵۹۴
- مرگ تکش در ۱۹ رمضان ۵۹۶ ۵۹۶
- ۶- علاء‌الدین محمد بن علاء‌الدین تکش (۵۹۶-۶۱۸) ۵۹۷
- فتح مازندران و کرمان در ۶۰۶ و ۶۰۷ ۵۹۷
- سلطان محمد خوارزمشاه و ناصر خلیفه ۵۹۸
- انقراض سلسله قراخانیان در ۶۰۷ ۶۰۱
- باز شدن مغول با ممالک خوارزمشاهی ۶۰۳
- مرگ خوارزمشاه در شوال ۶۱۷ ۶۰۳
- ۷- جلال‌الدین منکبرنی (۶۱۷-۶۲۸) ۶۰۵
- اساس خوارزمشاهیان و زمان هر یک ۶۰۶

بخش دوم

از مغولان تا انقراض قاجاریه

فصل اول: مغولان

- اقوام ترک و مغول ۶۰۹
- چنگیزخان ۶۱۱
- چنگیزخان و خوارزمشاه ۶۱۲
- انقراض دولت نایمان و حمله به ممالک خوارزمشاهی ۶۱۴
- فتح بخارا در ۶۱۶ ۶۱۵
- فتح سمرقند در ۶۱۷ ۶۱۶
- فتح بقیه بلاد ماوراءالنهر ۶۱۷
- عبور مغول از جیحون و تعقیب خوارزمشاه ۶۱۸

فصل نهم: اتابکان و خوارزمشاهیان

- الف - اتابکان آذربایجان (۵۴۱-۶۲۶) ۵۸۴
- ۱- شمس‌الدین ابوبکر ایلدگزر (۵۴۱-۵۶۸) ۵۸۴
- ۲- نصرت‌الدین ابوجعفر محمد جهان‌پهلوان (۵۶۸-۵۸۲) ۵۸۵
- ۳- مظفرالدین عثمان قزل‌اسلان (۵۸۲-۵۸۷) ۵۸۵
- ۴- نصرت‌الدین ابوبکر بن محمد جهان‌پهلوان (۵۸۷-۶۰۷) ۵۸۶
- ۵ - مظفرالدین اوزبک (۶۰۷-۶۲۲) ۵۸۷
- ۶- اتابک خاموش قزل‌ارسلان بن اوزبک (۶۲۲-۶۲۶) ۵۸۸
- اسامی اتابکان آذربایجان و زمان هر یک ۵۸۹

فصل چهارم: لشکرکشی هولاکو به ایران و

انقراض خلافت عباسی

- مأموریت هولاکو و دفع اسماعیلیه (۶۵۱-۶۵۴) ۶۶۸
 تسخیر الموت و انقراض اسماعیلیه در ۶۵۴ ۶۷۲
 فتح بغداد و انقراض خلافت عباسی (۶۵۵-۶۵۶) ۶۷۳
 خلافت المستعصم بالله (۶۴۰-۶۵۶) ۶۷۳
 فتح بغداد ۶۷۵
 مرگ هولاکو در ۶۶۳ ۶۷۶

فصل پنجم: سلاطین مغول ایران یا ایلخانان

(۶۶۳-۷۵۶)

- سلطنت ایلخاخان (۶۶۳-۶۸۰) ۶۷۹
 جنگ‌های ایلخا ۶۸۰
 سلطنت سلطان احمد تغودار (۶۸۱-۶۸۳) ۶۸۳
 سلطنت ارغون خان (۶۸۳-۶۹۰) ۶۸۵
 سلطنت گیخاتو (۶۹۰-۶۹۴) ۶۸۷
 فتح پول کاغذی چاو ۶۸۷
 قتل گیخاتو در ۶۹۴ ۶۸۸
 سلطنت بایدو (از جمادی الاول تا ذی القعدة ۶۹۴) ۶۸۸

فصل ششم: سلطنت ایلخانان مسلمان

- ۱- سلطنت سلطان محمد و ذوالقعدة ۶۹۶ ۶۹۰
 قتل امیرنوروز در ۲۲ ذی القعدة ۶۹۶ ۶۹۱
 قتل صدرجهان در ۲۲ رجب ۶۹۶ ۶۹۲
 جنگ‌های غازان در طرف سام ۶۹۲
 وفات غازان در ۱۱ شوال ۷۰۳ ۶۹۳
 اخلاق و صفات غازان خان ۶۹۵
 قواعد و یاساهای غازاتی ۶۹۶
 ابنیه غازانی ۷۰۲
 ۲- سلطان محمد خداپنده اولجایتو (۷۰۳-۷۱۶) ۷۰۳
 بنای سلطانیه در ۷۰۴ ۷۰۴
 فتح گیلان در ۷۰۶ ۷۰۵
 اولجایتو و مذهب شیعه ۷۰۶

- عاقبت سلطان محمد خوارزمشاه ۶۱۹
 واقعه خوارزم و فتح آن در ۶۱۸ ۶۲۰
 عاقبت ترکان خاتون ۶۲۴
 فتح خراسان و ظهور سلطان جلال‌الدین منکبرنی ۶۲۵
 تسخیر مرو و نیشابور و هرات در ۶۱۸ ۶۲۶
 سلطان جلال‌الدین منکبرنی ۶۲۹
 جنگ پروان و فتح جلال‌الدین ۶۳۰
 جنگ سند در هشتم شوال ۶۱۸ ۶۳۱
 نتایج طهم سلطان جلال‌الدین ۶۳۲
 مراجع جنگیز به مغولستان در ۶۱۹ ۶۳۴
 مرگ جوجی و جنگ ۶۳۵

فصل دوم: سیاست و آداب مغول

- حکمت تاریخ در باب جنگیز ۶۳۷
 یاسای جنگیزی ۶۴۰
 آداب مغول ۶۴۰
 نظام لشکری و کشوری مغول ۶۴۵
 تقسیم ممالک جنگیزی ۶۴۵

فصل سوم: سلطنت جانشینان جنگیز تا ایام

فرماندهی هولاکو

- سلطنت سلطان جلال‌الدین منکبرنی ۶۴۹
 فتوحات سلطان جلال‌الدین ۶۵۱
 جنگ جلال‌الدین با مغول در نزدیکی اصفهان ۶۵۴
 رمضان ۶۲۵ ۶۵۴
 پادشاهی اوگتای قاآن (۶۲۶-۶۳۹) ۶۵۶
 خاتمه کار سلطان جلال‌الدین در ۶۲۸ ۶۵۶
 هجوم دوم مغول به ممالک اسلامی ۶۵۷
 مرگ اوگتای قاآن در ۶۳۹ ۶۶۱
 سلطنت گیوک خان (۶۳۹-۶۴۷) ۶۶۲
 سلطنت شعبه دوم خاندان جنگیزی منگوقاآن ۶۶۳
 (۶۴۸-۶۵۷) ۶۶۳

۱- ملک رکن‌الدین بن شمس‌الدین (۶۷۷-۷۰۵) ...	۷۰۷	قتل سعدالدین ساوجی در ۷۱۱ ...	۷۱۱
۷۳۱		مرگ اولجایتو در ۲۸ رمضان ۷۱۶ ...	۷۱۰
۲- ملک فخرالدین بن رکن‌الدین (۷۰۵-۷۰۶) ۷۳۱		۳- سلطان ابوسعید بهادرخان (۷۱۶-۷۳۶) ۷۱۰	
۷۳۲		قتل خواجه رشیدالدین در ۱۷ جمادی‌الاولی	
۳- ملک غیاث‌الدین (۷۰۷-۷۲۹) ۷۳۲		سال ۷۱۸ ...	۷۱۲
۴-۵-۶- پسران غیاث‌الدین (۷۲۹-۷۷۱) ۷۳۲		انقلابات اوایل سلطنت ابوسعید ...	۷۱۴
۷- ملک غیاث‌الدین ثانی (۷۷۱-۷۸۳) ۷۳۲		قتل امیرچوپان در ۷۲۸ ...	۷۱۵
اسامی ملوک آل کرت و ایام هر یک ۷۳۳		حوادث سالهای آخر سلطنت ابوسعید ...	۷۱۷
۲- اتابکان فارس ۷۳۳		وفات ابوسعید در ۱۳ ربیع‌الثانی سال ۷۳۶ ۷۱۸	
اتابک سنقر (۵۴۳-۵۵۸) ۷۳۴		ایلخانان آخری ۷۱۹	
اتابک مظفرالدین زنگی بن مودود (۵۵۸-۵۷۱) ۷۳۵		سلطنت اریق‌قون (از ۱۳ ربیع‌الاول تا ۴	
سعدبن زنگی (۵۹۹-۶۲۳) ۷۳۵		شوال ۷۰۶) ۷۱۹	
اتابک ابوبکر بن سعد (۶۲۳-۶۵۸) ۷۳۶		قتل خواجه غیاث‌الدین در ۲۱ رمضان ۷۳۶ ۷۲۰	
اتابکان دیگر سلغوری ۷۳۷		سلطنت مرسی‌خان (۱- شوال تا ۱۴	
اسامی اتابکان فارس و ایام هر یک ۷۳۸		ذی‌الحجه ۷۳۶) ۷۲۱	
۳- قراختائیان کرمان ۷۳۸		سلطنت محمدخان (از ۱۳-۱۴ ذی‌الحجه ۷۳۶ تا	
اسامی قراختائیان کرمان و ایام هر یک ۷۴۰		ذی‌الحجه ۷۳۸) ۷۲۱	
۴- خاندان اینجو و آل مظفر ۷۴۱		سلطنت طغاتی‌مورخان (۷۳۷-۷۸۳) ۷۲۱	
اصل و نسب آل مظفر ۷۴۳		خروج امیر شیخ‌حسن کوچک در ۱۳۸ ۷۲۲	
امیر مبارزالدین محمد (۷۱۸-۷۵۹) ۷۴۴		سلطان ساتی‌بیک (۷۳۹- اوایل ۷۴۱) ۷۲۳	
قتل شیخ ابواسحاق در ۷۵۸ ۷۴۷		سلطنت شاه‌جهان تیمورخان (ذی‌الحجه ۷۲۱	
شاه‌شجاع (۷۶۰-۷۸۶) ۷۵۰		ذی‌الحجه ۷۴۰) ۷۲۴	
وفات شاه‌شجاع در ۷۸۶ ۷۵۲		سلطنت سلیمان خان (اوایل ۷۴۱ تا ۷۴۵) ۷۲۴	
سلطان رشید بن معاویدین ۷۸۶-۷۸۹ ۷۵۳		قتل شیخ حسن چوپانی در ۲۷ رجب ۷۴۴ ۷۲۶	
شاه‌یحیی (۱۰۹۹-۷۹۷) ۷۵۵		سلطنت انوشیروان عادل (۷۴۴-۷۵۶) ۷۲۶	
شاه‌منصور (۱۱۶۰-۷۹۷) ۷۵۶		فهرست اسامی ایلخانان ایران (۶۵۱-۷۵۶) ۷۲۷	
انقراض آل مظفر در ۷۹۵ ۷۵۷			
اسامی سلاطین آل مظفر و زمانه هر یک ۷۵۸			
۵- امرای لرستان ۷۵۸			
اتابک تکه (۶۴۹-۶۵۶) ۷۵۹			
یوسف‌شاه (۶۷۲-۶۸۸) ۷۵۹			
اتابک افراسیاب (۶۸۸-۶۹۵) ۷۶۰			
نصرت‌الدین احمد (۶۹۵-۷۳۰) ۷۶۱			
اسامی اتابکان لربرزگ ۷۶۲			
۶- چوپانیان ۷۶۳			
امرای چوپانی ۷۶۴			
۷- امرای ایلکانی یا آل‌جلایر ۷۶۴			
		فصل هفتم: فترت بین دوره ایلخانی و دوره تیموری	
		۱- سلسله امرای ایلکانی یا آل‌جلایر ۷۲۸	
		۲- سلسله امرای چوپانی ۷۲۸	
		۳- سلسله آل مظفر ۷۲۸	
		۴- خاندان اینجو ۷۲۹	
		۵- سربداریان ۷۲۹	
		۱- ملوک کرت ۷۳۰	

فتح هندوستان در ۸۰۱.....	۷۹۹	مُعالِ دین اویس (۷۵۷-۷۷۶).....	۷۶۵
یورش هفت ساله (۸۰۲-۸۰۷).....	۸۰۰	فتح تبریز در ۷۵۹.....	۷۶۶
جنگ انکوزیه در ۱۹ ذی الحجه ۸۰۴.....	۸۰۲	وفات اویس در ۷۷۶.....	۷۶۷
مرگ تیمور در ۱۷ شعبان ۸۰۷.....	۸۰۳	سلطان حسین (۷۷۶-۷۸۴).....	۷۶۷
		قتل سلطان حسین در ۷۸۴.....	۷۶۸
فصل دهم: جانشینان تیمور (۸۰۷-۹۱۱)		سلطان احمد (۷۸۴-۸۱۳).....	۷۶۹
۱ و ۲- سلطان خلیل و شاهرخ (۸۰۷-۸۵۰).....	۸۰۶	امرای ایلکانی یا آل جلایر.....	۷۷۰
۳ و ۴- میراز علاء الدوله و میرز الغ بیگ (۸۵۰-۸۵۳).....	۸۰۹	۸- سربداران و طغاتموریه.....	۷۷۰
۵- عبداللطیف (رمضان ۸۵۳-ربیع الاول ۸۵۴).....	۸۱۰	وحیه الدین و سعود (۷۳۸-۷۴۴).....	۷۷۲
۶- میرزا عبدالله (۸۵۴-۸۵۵).....	۸۱۱	جنگ امیرمسرد با ملک حسین کرت در ۷۴۳.....	۷۷۳
۷- میرزا بابر (۸۵۲-۸۶۱).....	۸۱۱	خواجه علی منی (۷۶۶-۷۸۸).....	۷۷۴
۸- سلطان ابوسعید (۸۵۵-۸۷۳).....	۸۱۱	اسامی امرای سربداری - ایام هر یک.....	۷۷۵
شاهزادگان دیگر تیموری.....	۸۱۲	اسامی امرای طغاتوری و ام هر یک.....	۷۷۶
اسامی امرای تیموری و زمان هر یک.....	۸۱۳		
		فصل هشتم: تمدن و دستاوردهای عصر استیلای مغول	

فصل یازدهم: ترکمانان قراقویونلو و آق قویونلو (۸۷۳-۹۲۰)		بزرگان این دوره.....	۷۷۷
۱- قرایب مغن بن قرامحمد (۸۱۰-۸۲۳).....	۸۱۴	۱- مورخین و نویسندگان.....	۷۷۷
۲- آیدین بن قرایوسف (۸۲۳-۸۳۹).....	۸۱۵	۲- علما و عرفا و حکما.....	۷۷۷
۳- جهانشاه بن قرایوسف (۸۳۹-۸۷۲).....	۸۱۶	۳- شعرا.....	۷۸۰
۴- حسینی میرزا (۸۷۲-۸۷۳).....	۸۱۷	صنایع و ابنیه و آثار.....	۷۸۲
اسامی امرای تیموری و زمان هر یک.....	۸۱۷	معماری و ابنیه.....	۷۸۵
ب- امرای آق قویونلو.....	۸۱۷		

۱- امیرحسن بیگ بن علی بن قراعثمان (۸۷۲-۸۸۲).....	۸۱۷		
۲ و ۳- سلطان خلیل و یعقوب بیگ (۸۸۲-۸۹۶).....	۸۱۹	فصل نهم: ظهور امیر تیمور و تشکیل سلسله گورکانیان (۸۰۷-۹۱۱)	
امرای دیگر آق قویونلو.....	۸۱۹	اوضاع ماوراءالنهر مقارن ظهور امیر تیمور.....	۷۸۸
اسامی امرای آق قویونلو و ایام هر یک.....	۸۲۱	اصل و نسب تیمور.....	۷۸۹
		لشکرکشی به خوارزم ۷۷۳-۷۸۱.....	۷۹۱
		لشکرکشی به مغولستان و دشت قباچاق در ۷۷۶-۷۷۹.....	۷۹۲
		لشکرکشی های تیمور به خراسان در ۷۸۲-۷۸۵.....	۷۹۲

فصل دوازدهم: اصل و نسب و ابتدای کار صفویه		تسخیر مازندران و استرآباد در ۷۸۶-۷۸۷.....	۷۹۴
فتح خراسان در ۹۱۶.....	۸۲۵	یورش سه ساله ۷۸۸-۷۹۰.....	۷۹۵
لشکرکشی به ماوراءالنهر در ۹۱۸.....	۸۲۶	کشمکش بین تیمور و توقتمش (۷۹۰-۷۹۳).....	۷۹۷
جنگ چالدران در ۹۲۰.....	۸۲۶	یورش پنج ساله (۷۹۴-۷۸۹).....	۷۹۸
وفات شاه اسماعیل در ۱۹ رجب ۹۳۰.....	۸۲۸		

دفع روس و عثمانی ۸۷۰	سلطنت شاه طهماسب اول (۹۳۰-۹۸۴) ۸۲۸
عزل شاه طهماسب در ۱۱۴۵ ۸۷۲	جنگ با ازبکان ۸۲۹
محاصره بغداد و شکست سپاه ایران ۸۷۴	طغیان القاص میرزا ۸۳۰
قتل عثمان پاشا و فتح لشکر ایران در ۱۱۴۶ ۸۷۴	روابط شاه طهماسب با عثمانی ۸۳۱
لشکرکشی به قفقازیه و داغستان ۸۷۶	وفات شاه طهماسب در ۹۸۴ ۸۳۲
تاجگذاری نادر و انقراض سلسله صفوی ۸۷۷	سلطنت شاه اسماعیل دوم (۹۸۴-۹۸۵) ۸۳۳
فتح بحرین و تنبیه بختیاری‌ها در ۱۱۴۸ ۸۷۹	سلطان محمد خداپنده (۹۸۵-۹۹۶) ۸۳۳
محاصره و فتح قندهار (۱۱۴۹-۱۱۵۰) ۸۷۹	
لشکرکشی به هند ۸۸۰	
جنگ کرنال در ۱۵ ذی القعدة ۱۱۵۱ ۸۸۰	
سفر نادر به بخارا و خیوه و داغستان ۸۸۳	
روابط نادر با عثمانی ۸۸۴	
تغییر مزاج نادر و قتل او ۸۸۷	
سلطنت علিশاه و ابراهیم شاه و شاهرخ ۸۸۹	
اسامی سلاطین افشاریه و مدت هر یک ۸۹۰	

فصل سیزدهم: سلطنت شاه عباس بزرگ

(۹۹۶-۱۰۳۸)

دفع ازبکان ۸۳۶
فتح لاریجان در ۱۰۰۹ ۸۳۷
جنگ‌های عثمانی ۸۳۸
تسخیر قشم و هرمز در ۱۰۲۱ ۸۴۱
مرگ شاه عباس در ۲ جمادی الاخر سال ۱۰۳۸ ۸۴۴
مملکت‌داری شاه عباس ۸۴۶

فصل چهاردهم: آخرین سلاطین صفوی

سلطنت شاه صفی (۱۰۳۸-۱۰۵۲) ۸۵۵
فوت شاه صفی در ۱۲ صفر ۱۰۵۲ ۸۵۳
سلطنت شاه عباس دوم (۱۰۵۲-۱۰۷۷) ۸۵۳
مرگ شاه عباس دوم در ۲۴ ربیع الاول ۱۰۷۷ ۸۵۶
سلطنت شاه سلیمان (۱۰۸۸-۱۱۰۶) ۸۵۶
پادشاهی شاه سلطان حسین (۱۱۰۶-۱۱۲۵) ۸۵۸
روابط بین ایران و روسیه ۸۵۸
شورش افغانان غنچایی ۸۵۹
شورش افغانان ابدالی ۸۶۱
استیلای افغانه (۱۱۳۵-۱۱۴۳) ۸۶۱
سلطنت شاه طهماسب دوم (۱۱۳۵-۱۱۴۵) ۸۶۲
تعرضات روسیه و عثمانی به ایران ۸۶۳
جنگ اشرف با دولت عثمانی ۸۶۴
اسامی پادشاهان صفوی و ایام هر یک ۸۶۵

فصل شانزدهم: سلسله زندیه (۱۱۶۳-۱۲۰۹)

اوضاع ایران مقارن ظهور کریم خان ۸۹۱
ظهور کریم خان زند ۸۹۲
شکست محمدحسن خان قاجار در ۱۱۷۱ ۸۹۴
سلطنت کریم خان (۱۱۶۳-۱۱۹۳) ۸۹۵
اوضاع سواحل و جزایر خلیج در عهد زندیه ۸۹۶
مرگ کریم خان در ۱۳ صفر ۱۱۹۳ ۸۹۹
بازماندگان کریم خان ۸۹۹
پادشاهی لطفعلی خان (۱۲۰۱-۱۲۰۹) ۹۰۲
اسامی پادشاهان زندیه و مدت هر یک ۹۰۳

فصل هفدهم: سلسله قاجاریه

ابتدای کار قاجاریه ۹۰۴
جلوس آقامحمدخان در ۱۲۰۰ ۹۰۸
لشکرکشی به گرجستان در ۱۲۰۹-۱۲۱۰ ۹۱۱
تسخیر خراسان در ۱۲۱۵ ۹۱۲
قتل آقامحمدخان در ۲۱ ذی الحجه ۱۲۱۱ ۹۱۳

فصل پانزدهم: سلسله افشاریه (۱۱۴۸-۱۲۱۸)

ظهور نادر ۸۶۶
دفع اشرف افغان ۸۶۹

۹۵۳	قتل قائم مقام در شب سلخ صفر ۱۲۵۱.....	۹۱۴	سلطنت فتحعلی شاه (۱۲۵۰-۱۲۱۲).....
۹۵۵	لشکرکشی به هرات ۱۲۵۳-۱۲۵۴.....	۹۱۴	انقلابات داخلی.....
۹۵۶	داستان آقاخان محلاتی.....	۹۱۶	قتل اعتمادالدوله در ۱۲۱۵.....
۹۵۷	اختلافات ایران و عثمانی.....	۹۱۷	روابط ایران با هندوستان و افغانستان.....
۹۵۸	فتنه سالار در ۱۲۶۲.....	دوره اول جنگ‌های روس و ایسرا	
۹۵۹	ظهور مذهب بابیه.....	(۱۲۲۸-۱۲۱۹)	
۹۶۰	فوت محمدشاه در شب ششم شوال ۱۲۶۴.....	الحاق گرجستان به روسیه در سال ۱۲۱۵.....	

فصل هجدهم: سلسله قاجاریه (بقیه)

۹۶۲	سلطنت ناصرالدین شاه (۱۲۶۴-۱۳۱۳).....	۹۲۴	جنگ اجمیازین در ۱۲۱۹.....
۹۶۳	دفع فتنه سالار در ۱۲۶۶.....	۹۲۶	قتل سیاست در ۱۲۲۰.....
۹۶۴	شورش بابیه.....	۹۲۷	جنگ خانین در ۱۲۲۱.....
دورهٔ صدارت امیرکبیر و اقدامات مفید آن مرد		۹۲۷	جنگ استلاند در ۱۲۲۸.....
۹۶۵	بزرگ.....	۹۲۹	عهدنامه گلستان در ۱۲۲۸ موال.....
۹۶۹	عزل و قتل امیر.....	۹۳۰	انقلابات خراسان و افغانستان.....
۹۷۱	تسخیر هرات در ۱۲۷۳.....	۹۳۳	جنگ ایران و عثمانی (۱۲۲۸-۱۲۲۸).....
۹۷۴	جنگ سرخس در ۱۲۷۱ و مرو در ۱۲۷۶.....	دورهٔ دوم جنگ‌های ایران و روس	
۹۷۵	تعیین مرزهای ایران.....	(۱۲۴۳-۱۲۴۱)	
۹۷۷	صدارت حاجی میرزا حسین خان سپهسالار.....	۹۲۷	فتوحات سپاه ایران.....
۹۸۰	آشنایی ایران با تمدن غربی.....	۹۳۰	جنگ شمکور در صفر ۱۲۴۲.....
۹۸۴	قتل ناصرالدین شاه در ذی‌القعدة ۱۳۱۳.....	۹۳۹	جنگ گنجه در ۲۳ ربیع‌الاول ۱۲۴۲.....
۹۸۷	سلطنت طفلی شاه (۱۳۱۳-۱۳۲۴).....	۴۱	شکست ایران.....

فصل نوزدهم: شروطیت ایران

۱۴	اعطای فرمان مشروطیت در ۱۴.....	۹۴۲	معاهدات ترکمانچای ۵ شعبان ۱۲۴۳.....
۹۹۱	جمادی‌الآخر ۱۳۲۴.....	۹۴۴	قتل گریبایدف در ۱۲۴۴.....
۹۹۲	سلطنت محمدعلی شاه (۱۳۲۷-۱۳۲۴).....	مأموریت نایب‌السلطنه به خراسان و یزد و	
۹۹۵	سلطنت احمدشاه (۱۳۲۷-۱۳۴۳).....	کرمان.....	
۹۹۹	قراردادهای ۱۹۰۷ و ۱۹۱۵ و ۱۹۱۹.....	محاصره هرات در ۱۲۴۹.....	
		مرگ عباس میرزا در شب ۱۰ جمادی‌الثانی سال	
		۱۲۴۹.....	
		وفات فتحعلی شاه در نوزدهم	
		جمادی‌الآخر ۱۲۵۰.....	
		۹۵۱	
		۹۵۲	سلطنت محمدشاه (۱۲۵۰-۱۲۶۴).....

مقدمه

شکل - جغرافیایی فلات ایران

مملکتی که ما آن را ایران می‌نامیم قسمت اعظم سرزمین وسیعی است که در جغرافیا موسوم به فلات ایران است. این مرز و بوم پهناور، شامل جلگه وسیع و بلندی است که از هر طرف کوه‌های بلند آن را احاطه دارد. در مشرق، سه رشته کوه متوازی که معروف به **کوه‌های سلیمان** است. شمال **کوه‌های البرز** که مانند زنجیری از شرق به غرب امتداد یافته، این کوه‌ها در غرب از **کوه‌های هندوستان** جدا شده و از جنوب دریای خزر گذشته به واسطه **کوه‌های هندوکوه** پیوسته این هم به **هیمالایا** بلندترین کوه‌های عالم متصل است. در مغرب فلات کوه‌های کردستان یا **زاگروس** واقع است که از شمال به جنوب رفته و بعد به طرف جنوب و شرق برگشته به دریای عمان می‌ریزد.

کوه‌های جنوب و مشرق از مواد آهکی است. در کوه‌های غربی نزدیک **دریاچه اورمیه** سنگ خارا نیز دیده می‌شود. بعضی از کوه‌های شمال از مواد آتشفشانی ترکیب یافته، یعنی مواد آنها از قعر زمین بیرون آمده، مانند دماوند در نزدیکی تهران، **بلال** در آذربایجان، این آتشفشان‌ها، اکنون خاموش است.

اعلا درجه بلندی فلات ایران در جنوب آن و سرآشینی فلات از جنوب به شمال است، زیرا در کرمان ارتفاع آن تقریباً ۱۶۰۰ متر است و حال آنکه در مشهد از ۱۰۵۰ متر و در تبریز از ۱۲۰۰ متر تجاوز نمی‌کند.

مساحت فلات ایران دومیلیون و ششصد هزار کیلومتر مربع یا تقریباً پنجاه و پنج هزار فرسخ مربع می‌باشد. ایران امروزی از این مساحت دارای شصت و سه درصد یا تقریباً دو ثلث از کل است و آنچه باقی می‌ماند متعلق به ممالکی است، مانند افغانستان و بلوچستان و غیره که در اثر حوادث تاریخی از اوایل قرن سیزدهم هجری تدریجاً از ایران جدا شده‌اند.

آب و هوای فلات ایران خشک است، بخصوص در قسمت مرکزی آن که موسوم به «کویر

لوت» و یکی از گرمترین جاهای دنیا است، به استثنای گیلان و مازندران و سواحل خلیج پارس که بارندگی در آنجاها زیاد است در سایر نقاط ایران مجموع مقدار باران در عرض سال تقریباً از سه گره و نیم تا چهار گره و نیم تجاوز نمی‌کند.^۱ در شمال ایران بادهای باران‌آور زیاد می‌وزد ولی وقتی که به کوه‌های بلند البرز برمی‌خورد، غالباً به طرف جنوب آن تجاوز نمی‌کند، از این جهت در گیلان و مازندران بارندگی زیاد می‌شود در صورتی که صفحات جنوبی این کوه خشک است.

بادهایی که در ایران می‌وزد از دو سمت است، شمال غربی و جنوب شرقی؛ اولی از اثر بادهای تند شمال آمریکا است که از اقیانوس اطلس عبور کرده و از راه دریای مغرب به شامات و آسیای صغیر می‌رسد و از آنجا به ایران و هند می‌گذرد. دومی از اقیانوس هند تولید شده، به طرف ایران می‌وزد. علت اینکه جهت این بادهای تغییر نمی‌کند از این جاست که بادهای مذکور باید از دالان تنگ، سلسله‌های جبال بگذرد و بدیهی است که کوهها، جا و جهت عوض نمی‌کنند، در بعضی از قسّم‌های ایران، بادهای مانند باد ۱۲۰ روزه سیستان، وزش منظم و تند دارد.

در وسط فلات ایران، رومی که غالب کشتیرانی باشد، منحصر به کارون است. رود مزبور که از کوه‌های بختیاری شروع می‌شود، بوزسان جاری است و به شط‌العرب می‌ریزد. رودهای دیگر از این قرار است: در شمال **آرس** و سرخ‌رود یا **قزل‌اوزن** (که پس از اینکه به شاهرود پیوست سفید رودش نامند) و **آترک**. این سه رود، به دریای خزر می‌ریزد. در اصفهان **زاینده‌رود** که در باتلاقی گم می‌شود. در طرف مشرق **هریرود** که در صحرای ترکمن فرو می‌رود. در سیستان **هیلمند** یا «**هیرمند**» و در خراسان شرقی فلات ایران رود بزرگ **آمویه** که از بدخشان شروع شده به دریای آرال می‌ریزد. فلات ایران دارای چند دریاچه است و علمای معرفت‌الارض، این دریاچه‌ها را باقیمانده دریایی می‌دانند که زمانی قسمت اعظم فلات ایران را در زیر خود داشته. دریاچه‌های مزبور از قرار ذیل است:

در شمال و غرب فلات و صفحات مجاور آن: دریاچه ارومیه، در طرف غرب آذربایجان و دریاچه **وان** در ترکیه در ۱۵ فرسخی حدود ایران و دریاچه **گی‌جای** در قفقازیه. مهمترین اینها، دریاچه ارومیه است که عمق آن پانزده ذرع و آب آن خیلی شور و تقریباً در ارتفاع هزار

متر از سطح دریای اقیانوسی واقع است. در پارس دو دریاچهٔ مَه‌ارلو و نی‌ریز، در سیستان دریاچهٔ هامون که فاضلاب آن در سال‌هایی که بارندگی می‌شود به گودزَره می‌ریزد. در کرمان، هامون دیگری است موسوم به نم‌کزار (بعضی اسم این دریاچه را جَزْمِرِیان نوشته‌اند). آب دو رود کوچک بمپور و هلیل به این هامون می‌ریزد. بین تهران و قم، دریاچهٔ قم یا حوض سلطان از طرف شمال، چنانکه گفته شد، فلات ایران به دریای خزر محدود است. این اسم به مناسبت مردمانی است که موسوم به «خزر» بوده و در کنار شمال غربی این دریا، قرونی به سر برده‌اند. این دریا از حیث عمق به سه قسمت تقسیم شده و گودترین جاهای آن در قسمت جنوبی است. زیرا شمال دریا از جهت لای رود بزرگ **آدیل** «وُلگا» که به دریا می‌ریزد کم عمق می‌باشد. سطح دریا ۲۶ متر از سطح دریای اقیانوسی پایین‌تر است و چنانکه به تجربه رسیده، همواره رو می‌رود و سبب آن را از تابستان‌های بسیار گرم و تبخیر زیاد آب دریا می‌دانند.

فلات ایران از طرف غرب به خلیج فارس و دریای عمان محدود است. خلیج مزبور که از گرم‌ترین جاهای دنیا است و سبب جزیرهٔ بستان را از ایران جدا می‌کند، به واسطهٔ بغاز هرمز با بحر عمان، اتصال می‌یابد و با تمام دنیای این راه مربوط است. شط‌العرب به این خلیج می‌ریزد و ملل قدیمهٔ عالم مانند سومری‌ها و اکدی‌ها، عیلامی‌ها و کلدانی‌ها و پارسی‌ها و نیز اعراب ارتباط تاریخی نزدیک با این خلیج داشته‌اند و سواحل آن مهد تمدن‌های خاموش عهد قدیمه است.

جزایر بسیاری در این خلیج است که بزرگترین آنها قشم و سیر می‌باشد. فلات ایران دارای معادن زیادی است، از قبیل مس، آهن، سرب، زغال سنگ، گرمس، گِل سرخ، فیروزه و غیره و چنانکه غلّمای فن گویند، قسمت بزرگ فلات ایران روی نفت قرار گرفته، ولیکن چون به استخراج معادن هنوز کاملاً نپرداخته‌اند محصولات آن بیشتر زراعتی است و از جهت آب و هوای برّی و کمی بارندگی در بعضی از قسمت‌های ایران زراعت فقط آبی است، ولی کلیتاً زراعت دیمی در ایران غلبه دارد.

شمال و مغرب فلات ایران، از حیث نباتات از قسمت مرکزی و شرقی غنی‌تر است. جهت آن در شمال تا سلسله کوه البرز دریای خزر و در غرب اثر دریای مغرب است که هر چند در فلات ایران ضعیف می‌باشد ولی باز در قسمتی از مغرب آن نافذ است. جاهایی که آب باشد خاک دره‌ها حاصلخیز است و نباتات قوّت زیاد دارد. خاک دره‌ها و

دامنه‌ها رسوبی، یعنی لایه‌ای است که از سیلاب‌ها و رودهای روی زمین مانده، ولی وقتی که از سطح زمین قدری پایین رویم غالباً به سنگ و ریگ و ماسه می‌رسیم. اگر چه عرض جغرافیایی فلات ایران تقریباً از بیست و چهار الی چهل و دو شمالی است و نمی‌بایست در این عرض اختلاف زیاد بین آب و هوای نقاط مختلف فلات باشد، ولیکن به واسطه اختلاف ارتفاع یا موقع خاصی در کنار دریاها و دریاچه‌ها یا در پناه کوهها و یا در نزدیکی کویر، اختلاف زیاد در آب و هوای قسمتهای مختلف فلات ایران حاصل شده و از این جهت، همه قسم درخت و گل و ریحان در ایران می‌روید.

راههای تجارت و روابط امروزی سکنه فلات ایران تقریباً همان است که در ازمنه تاریخی بوده، لذا فقط بعضی را که برای تاریخ اهمیت دارد ذکر می‌کنیم:

راهی که از بین النهرین به فلات ایران می‌آمد، از جایی که بعدها موسوم به **سلوکیه** گردید و در نزدیکی بغداد کنونی به دجله گذشته و متابعت وادی دیاله را نموده، به **آرتی میتا** در نزدیکی قزل رباط امروزی می‌رسید و بعد به شالا که کرسی **حلوان**^۱ بود منتهی می‌گشت. از اینجا صعود به فلات ایران شروع می‌شد و راه مزبور بعد از گذشتن از **کوههای زاگرس** کامباجان یا تقریباً کرمانشاه امروزی وارد وادی بلند کرخه می‌شد و پس از عبور از کنگاور (یا کنگبار قدیم) به همدان منتهی می‌گشت و همان به واسطه راههای مختلف با شوش و شهرهای دیگر ارتباط می‌یافت.

از راههای دیگر، راههایی که از فلات ایران به هند و رود شایان توجه است. یکی از آنها، راهی است که از وادی کابل شروع شده و از کوههای سیمال گذشته به پیشاور که در وادی سند است می‌رسد. دیگری که کوتاه‌تر است از تنگه خیبر می‌گذرد و از تحین هند و نادرشاه از این راه گذشته‌اند و بالاخره راهی که افغانستان کنونی را به وادی آم به واسطه می‌داد و اکنون نیز همان اهمیت را دارد راهی است که از بامیان و بلخ شروع شده و کوههای **هندوکوه** را بریده به وادی مزبور می‌رسد. سایر راههای ایران یعنی از ری به آذربایجان و گرجستان و خراسان و از خراسان به آسیای میانه و از بندرعباس به شیراز و از ری از راه دامغان به طبرستان همان بوده که حالا هم هست.

جمعیت فلات ایران معلوم نیست چند نفر بوده و اکنون هم چون سرشماری نشده محققاً معلوم نیست. حدس می‌زنند که باید جمعیت ایران و افغانستان و بلوچستان شانزده میلیون

۱. حلوان، قلعه‌ای بود در کوههای کردستان در نزدیکی کرکوک

نفر باشد.

از سایر اطلاعات جغرافیایی چون ارتباط مستقیمی با تاریخ ندارد می‌گذریم. ولیکن این نکته را که برای تاریخ اهمیت دارد مخصوصاً باید در نظر داشت: فلات ایران پلی است که قسمتهای شرقی و غربی آسیا را به یکدیگر اتصال داده و این موقعیت فلات ایران در تاریخ اهمیت مخصوصی داشته، چه در زمانهایی که دریانوردی آسان نبود فلات ایران یگانه راهی بود که قسمت‌های آسیا را با یکدیگر و با ممالک دریای مغرب و اروپا مربوط می‌نمود و چون فلات مزبور در چهار راه عالم قدیم واقع و وسیله ارتباط مردمان بسیاری از نژادها و ملل مختلفه بوده، از این موقعیت جغرافیایی نتایجی حاصل شده که از تاریخ آن معلوم است و در ذیل بیاید.

نژادها: نژاد سفید رست، مردمان هند و اروپایی

چنانکه از نژادشناسی معلوم است سکنة روی زمین از حیث نژاد به پنج قسمت تقسیم شده‌اند:

۱- سفید پوست یا ابیض. ۲- زرد پوست یا اصفر. ۳- سرخ پوست یا احمر. ۴- سیاه پوست یا اسود. ۵- ماله.

سه نژاد آخری، ارتباطی با موضوع این کتاب ندارند، نژاد زرد پوست را بعضی از محققین نژاد مغول نیز نامیده‌اند. این نژاد موافق عقیده اکثر محققین، سه قسمت تقسیم شده است: چین و تبت، مغول و منچو، ترک و تاتار.

بیشتر این مردمان در آسیای شرقی و سیبری و آسیای میانه سکنی دارند و شعبه‌هایی از آنها در آسیای غربی و اروپا سکنی گزیده‌اند. مانند بعضی از سکنة یفقا: ته و تاتارهای قدیم ترک‌ها و مجارها و فین‌ها و غیره.

نژاد سفید پوست را نیز به سه قسمت تقسیم کرده‌اند: هند و اروپایی، سامی و حامی.

بنی‌حام چنانکه تورات گوید از حام پسر نوح بودند. در باب مسکن آنها بین محققین اختلاف است، بعضی وطن اصلی آنها را بابل یا جایی در آسیای غربی دانسته، عقیده داشتند که این مردم آسیا به آفریقا رفته و در مصر و لیبیا و غیره سکنی گزیده‌اند، ولی نلدکه خاورشناس معروف بر این عقیده بود که همیشه مسکن آنها آفریقای شمال شرقی بوده، زیرا از حیث شکل و قیافه و غیره به سیاه‌پوستان آفریقا نزدیک‌ترند. اکثر محققین اهالی قدیم مصر (یعنی قبطی‌ها) و نیز بربری‌های لیبیا و کوشی‌ها (یا حبشی‌ها) را از بنی‌حام دانسته‌اند. اکنون حامی‌ها با نژادهای دیگر مخلوط شده‌اند.